

STI, luentosarja kevät 2002

Uskon peruskysymykset

Pekka Huhtinen, TT

PYHÄ KOLMINAISUUS JA MINUN JUMALANI

1. Johdanto

Edellisessä luennossa tarkastelimme kolminaisuusteeman esiintymistä Raamatussa ja kolminaisuusopin muodostumista vanhakirkollisessa teologiassa aina ekumeenisiksi uskontunnustuksiksi saakka. Lisäksi tarkastelimme lähinnä tunnustuskirjojen valossa lyhyesti kolminaisuusopin asemaa Lutherilla ja luterilaisessa teologiassa.

Nyt tehtävänä on tarkastella nykyajan esiintyviä käsityksiä Jumalasta. On hyvä huomata, että esim. kirjallisuus ja taide heijastavat kunakin aikakautena tiettyjä käsityksiä Jumalasta ja toimivat samalla jumalakuvien muokkaajina. Tarkastelumme lähtökohta on luonnollisesti klassinen kolminaisuusoppi, jolloin on mahdollista tehdä havaintoja ja johtopäätöksiä jumalakuvassa tapahtuneista muutoksista epäraamatulliseen suuntaan. Olisi olennaista pyrkiä teologisesti ja kirkon julistuksen kannalta itsekriittisesti selvittämään, mikä osuus kyseisistä muutoksista lankeaa kirkon vastuulle opetuksen ja julistuksen epäselvyyden tai vääristyneisyyden vuoksi. Toisaalta on myös kysyttävä, olisiko jotain tehtävissä aidon pyhälle kolminaisuudelle rakentuvan kristillisen jumalakuvan (uudelleen)välittämiseksi ihmisille.

2. Vanha ongelma

Kuten olemme todenneet aiemmin luentosarjamme aikana, kolminaisuusoppi on (kristillisen) teologian perusta, joka on selkeästi pääteltävissä Raamatusta. Tämän lisäksi kolminaisuusoppi on koeteltu niin vanhan kirkon kuin myöhemmänkin ajan teologisissa kädenväännöissä ja oppikiistoissa. Kaikesta tästä voidaan todeta ensiksi se tosiasia, että kolminaisuusoppi on ”tulella koeteltu” ja koetuksen hyvin kestänyt. Tässä ovat olleet olennaisen suureksi avuksi toisaalta vanhan kirkon muotoilemat ekumeeniset uskontunnustukset ja sitä varten tehty suuri määrä teologista selvitystyötä ja toisaalta kautta kirkon historian esiintyneet raamatulliset teologit, jotka ovat kyenneet näkemään kolminaisuusopin ratkaisevan merkityksen kristilliselle kirkolle ja teologialle. Kunakin aikakautena tarvitaan niitä teologeja, jotka kykenevät arvioimaan ”ajan merkkejä” ja tarvittaessa nousemaan barrikadeille puolustamaan ja kirkastamaan kristillistä opinkäsitystä. Tämä on mahdollista ensisijaisesti [\[1\]](#) vain Raamattuun perustuvan argumentoinnin avulla.

Kunakin aikakautena heijastuu omalla tavallaan pyrkimykset opillisiin irtiottoihin. Kun nyt tarkastelemme etupäässä tämän ajan yleisiä jumalakuvan malleja, pidämme mielissä samalla kolminaisuusoppiin kohdistuneen aiemman muutospaineen.

3. Uskonnollisten käsitysten kartoitusta

Suomessa on tehty viime vuosikymmeninä useita kartoituksia suomalaisten jumalasuhteesta ja uskonnollisista käsityksistä. Mainittakoon erityisesti kaksi varsin tuoretta kartoitusta, joihin luennossamme tulemme viittaamaan: 1) Vuonna 1997 ilmestynyt *Mihin Suomi tänään uskoo*[\[2\]](#) ja 2) Suomen ev. lut. kirkon kirkolliskokouksen toimeksiannosta vuonna 2000 julkaistu kirkon nelivuotiskertomus *Kirkko uudelle vuosituannelle*[\[3\]](#).

On huomattava, että Suomessa olevassa kansankirkkoperinteen tilanteessa esimerkiksi kirkon jäsenyydessä pysyminen tai siitä luopuminen eivät muodosta kovinkaan luotettavaa mittaria, jonka avulla voitaisiin arvioida suomalaisten (tai muissa kansan- tai valtionkirkkojärjestelmissä elävien) edustamien käsitysten kristillisyyttä. Osallistuminen hengellisiin tilaisuuksiin on laiskaa ja yhteyttä seurakuntaan ylläpitävät lähinnä kirkolliset toimitukset. Voidaan puhua välimaastokristillisyydestä. Tämä sen vuoksi, että kyseisissä kirkkomuodoissa ja kulttuureissa kirkon jäsenyys on muotoutunut monessa tapauksessa pikemminkin kulttuuriseksi arvoksi ja perinteeksi, kuin uskonvakaumuksesta nousevaksi sitoutumiseksi kirkon oppiin ja elämään. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että kirkon sisällä eli jäsenistön keskuudessa voi esiintyä mitä kummallisimpia käsityksiä, jumalakäsitys mukaan lukien.[\[4\]](#) Tämä puolestaan on asettanut kirkon itsensä toisaalta haasteelliseen, mutta toisaalta myös kiusalliseen tilanteeseen. Onko pelko jäsenkadosta alkanut profiloida kirkon opetusta?

4. Toisin kuin kirkko opettaa

Tutkimuksen[\[5\]](#) mukaan suomalaisista vain 3 % katsoo olevansa ateisteja. Sen sijaan peräti 73 % suomalaisista sanoi uskovansa Jumalaan (jumalaan?). Tämä ei merkitse automaattisesti uskoa kolmiyhteiseen Jumalaan, vaan kuten moni tutkimuksessa asian ilmaisikin, uskomista toisin kuin kirkko opettaa (mitä se sitten sisältääkin!). Tästä nousee luonnollisesti useita kysymyksiä: 1) Miten asianomaiset uskovat, Jumalaan vai jumalaan (kenties jumaliin?). 2) Kuinka asianomaiset tietävät, miten kirkko opettaa, kun yhä harvempi osallistuu jumalanpalveluksiin tai muihin sellaisiin tilaisuuksiin, joissa mahdollisesti kuulisi kirkon opin mukaista opetusta. Suomessa on kansainvälisestäikin ajatellen huomattavan alhainen kirkossakäyntiprosentti. 3) Mitä kirkossa tänään opetetaan Jumalasta. Tässä on kaksi tasoa: kirkon virallinen oppi kolmiyhteisestä Jumalasta ja kirkossa kuultavat ajatukset jumalasta tai jumaluudesta.

Huomattava osa niistä, jotka sanovat uskovansa toisin kuin kirkko opettaa, ovat joko tietoisesti tai huomaamattaan omaksuneet enemmän tai vähemmän klassisesta kristinuskosta

poikkeavan jumalakäsityksen. Tähän viittaa uususkonnollisten liikkeiden kasvanut jalansija maassamme. New Age -tyyppinen ajattelutapa, jossa absoluuttinen totuus korvataan suhteellisella totuuskäsityksellä, liittyy nimenomaan myös jumalakäsitykseen. Jumalakäsityksen muotoutumista ei voida erottaa ilmoituskäsityksestä. Klassisen kristinuskon oppi Jumalasta pyhänä kolmiyhteytenä perustuu, kuten edellä on todettu, Raamatun ilmoitukseen Jumalasta. Uuden aikakauden ajattelussa Raamatulla on vain suhteellinen ilmoitusarvonsa. Tämä tarkoittaa Raamatun rinnastamista tasaveroisena muihin ”pyhiin” ilmoituksiin. Tämä puolestaan tarkoittaa sitä, että eri ilmoituksista juontuvia jumalakäsityksiä saatetaan pitää käytännössä yhtä totuudellisina. Jumalakäsitys ja ihmiskäsityskään eivät ole täysin irrallaan toisistaan. Tämä saattaa kuulostaa kummalliselta, mutta tosiasiaassa nykypäivän ajattelussa yhä useammin näyttää hämärtyvän ero jumalallisen substanssin (*substantia divina*) ja luodun substanssin (*substantia creata*) välillä. Jumaluuden ajatellaan löytyvän ihmisestä itsestään.

Nykyisenä relativismin aikakautena klassisen kristinuskon mukaiset käsitykset, jotka perustuvat Raamatun ilmoitukseen, korvautuvat subjektiivisen etsinnän tuottamilla tuloksilla, uskonnollisilla kokemuksilla ja elämyksillä. Narsistinen kokemusten perässä juokseminen on vaarassa syrjäyttää terveen opillisuuden ja viedä hengelliseen kaaokseen ei vain kristillisen uskon etsijät vaan kristilliseen uskoon vasta hennosti juurtuneet taimet. Itse asiassa käy helposti niin, että ihminen itsessään tulee ilmoituksen lähteeksi tai ainakin Raamatun ilmoituksen tulkiksi ja hermeneuttiseksi avaimeksi. Olennaista ei ole se, mitä Jumala sanoo, vaan se, miten kukin hänet kokee. Raamatun esimerkkiä hieman karrikoiden voidaan sanoa, että kun Raamattu (Jer 18) ilmoittaa Jumalan saventalajaksi, joka muovaa ihmisen suvereenin tahtonsa mukaan sellaiseksi kuin haluaa ja hyväksi näkee, nykyuskonnollisuudessa osat ovat vaihtuneet: Ihminen valaa kokemus-, tunne- ja aivopajassaan haluamansa jumalan. Ja jos joku muovatuista jumalakuvista särkyy tai ei täytä sille asetettuja odotuksia, ihminen vetäytyy taas pajaansa valaakseen uuden jumalan, sellaisen joka paremmin täyttäisi ihmisen toiveet ja odotukset. Voidaan kysyä: Eikö tässäkin sitten toteudu jotain kristillisestä jumalakäsityksestä tai jopa ajatusta kolmiyhteisestä Jumalasta? Raamatun ja ekumeenisten uskontunnustusten valossa joudutaan kuitenkin toteamaan: Pyhä kolminaisuus on erottamaton. Ei ole osittain kristillistä jumalakäsitystä. On kyllä jumalakäsityksiä, joissa voidaan nähdä heijastumia tai saatuja vaikutteita kristillisestä jumalakäsityksestä.

Peräti 69 % suomalaisista uskoo löytävänsä jumalayhteyden omantunnon ääntä kuuntelemalla, 63 % puolestaan luonnon keskellä ja 12 % uskoo sen löytyvän ei-kristillisten uskontojen pyhiä kirjoituksia tutkimalla.[\[6\]](#)

Edellä esitetyn perusteella löytyy monia perusteita todella ajatella, että suomalaiset ovat tosissaan sanoessaan uskovansa toisin kuin kirkko opettaa. Eri asia on se, miten kirkon taholla tähän reagoidaan, jos reagoidaan. Mitä johtopäätöksi tulisi tehdä siitä liukumasta, mikä on tapahtunut nimenomaan jumalakäsityksessä, kun pyhän kolminaisuuden on yhä useammassa tapauksessa tullut korvaamaan subjektiivinen ”minun jumalani”.

Eksturssi 1: Gnostilainen jumalakuva[\[7\]](#)

Gnostilaisuus: alkukirkon ja varhaiskirkon torjuma harhaoppi.

Gnostilaisuutta tarkasteltaessa voidaan nostaa esiin sitä askarruttaneita kysymyksiä kuten: Kuinka Jumala on voinut luoda maailman, jossa on niin paljon paha?

- luominen ei ole tapahtunut Jumalan toimesta vaan, maailma on syntynyt jonkun alemman jumalolennon, (Sofia, Logos) toimesta
- Jumala ei ole siten vastuussa pahuuden ilmenemisestä (Huom. tässä yksi yritys ratkaista teodikean ongelma)
- Koska ajatus hyvästä Jumalasta ja maailman pahuudesta ei g:ssä ollut yhdistettävissä, päädyttiin erottaa ne toisistaan (vrt. persialainen dualismi, jossa kaksi kilpailevaa jumalaa, hyvä ja paha)

Onko Jumala maskuliininen? Voidaanko puhua äiti-jumalasta?

- G:n teksteissä esiintyy kolmiluku isä, äiti ja poika (esim. Totuuden evankeliumi, Johanneksen apokryfi) tai myös isä, äiti ja logos (Kolmimuotoinen Protennoia)
- äiti on isästä alkunsa saanut ensimmäinen emanaatio
- Kyse ei ole tasa-arvoisesta jumalakäsityksestä nykyfeministien ajattelemalla tavalla, vaan kyse on ykseyden ihanteesta, jossa sukupuoliuus ja sukupuolirot ovat turmiollisia. Huom. Feminiinisyys maskuliinisuudesta irrotettuna saa g:ssä negatiivisen merkityksen![\[8\]](#)

Onko kyse persoonallisesta jumalolennosta?

- G:ssä etäinen Jumala, jyrkkä antikosminen dualismi, jonka mukaan Jumala on maailman täydellinen vastakohtaisuus, ei maailman luoja

Onko olennaista pelastuksen kannalta se, että Jumala tuli ihmiseksi pelastaakseen ihmiset vai se, että ihmisen tulisi saada (salainen) tieto itsessään olevasta Jumalasta?

Eksturssi 2: Psykologinen ja psykoterapeuttinen jumalakuva[\[9\]](#)

5. Johtopäätöksiä

Suomessa on ilmeisen vaikeaa katsoa tosiasioita silmiin ja myöntää, että yhtenäiskulttuurin aika on peruuttamattomasti ohitse. Kirkon opetus ei ole enää siinä määrin auktoriteetti, kuin se on ollut kansankirkkoajan parhaina päivinä. Kirkkorakennuksen sijainnilla keskellä kylää on lähinnä enää historiallinen ja symbolinen merkitys. Tätä on vaikea myöntää, mutta ilman tämän kiusallisen aran, lähes tabusoidun asian rehellistä kohtaamista ei ole todellista toivoa uudesta työnäystä ja uudistumisesta.

Edellä kuvattuja tutkimustuloksia voidaan luonnollisesti kaunistella ja selittää parhain päin, kuten seuraavassa: ”Vaikka suomalaiset eivät olleet kovin ahkeria osallistumaan julkiseen uskonnolliseen toimintaan, kristillisyyden on silti monen elämässä vahvasti mukana. Suomalaisten usko ei näkynyt jokapäiväisenä (!) kirkossa käymisenä, vaan pikemmin uskonnollisena pohjaviireinä ja yksityisenä uskonnollisuutena. Piilossakin oleva uskonnollisuus saattaa aktivoitua kriiseissä tai muissa erityisissä tilanteissa.”[\[10\]](#) Kun tiedetään, miten tärkeänä vanhastaan on seurakuntayhteyttä pidetty niin opillisesti kuin käytännössäkin, tulisi hälytyskellojen jo soida. Samassa em. tutkimuksessa todetaan edelleen, että ”annetuista vaihtoehdoista kirkon merkitys uskon vahvistajana koettiin vähiten tärkeäksi (kirkon) jäsenyyden syyksi”[\[11\]](#). On totta, että hautaus-

toimitusten ja hautausmaan hoitamisen ohella myös sellaisilla kirkollisilla toimituksilla, kuten kaste ja kirkollinen vihkiminen on yhä suuri merkitys pysymiselle kirkon jäsenyydessä, mutta toisaalta on kriittisesti kysyttävä, mikseivät nämä yhteydet kirkkoon johda jumalanpalvelusyhteyteen?

Pyhän kolminaisuuden korvautuminen ”minun jumalillani”, jossa pyhä kolminaisuus on vain yksi jumala muiden joukossa, tekee mahdolliseksi uuden tyyppisen ekumenian. Tällöin ei ole kyse enää kristillisten kirkkojen välisestä ekumeniasta, vaan uskontojen välisestä ”ekumeniasta”, johon suuntaan ollaan jo määrätietoisesti menossa. Kirkonjohtajien ja ei-kristillisten uskontojen johtohenkilöiden näyttävät yhteisesiintymiset julkisissa jumalanpalvelustapahtuman omaisissa rukoustopahtumissa ovat oireellisia. Sieltä, missä pyhän kolminaisuuden absoluuttisuus lakkaa, alkaa matka synkretismiin. Tällainen uskontojen kohtaaminen on sekä näennäistä että petollista ja epärehellistä.^[12] Ei ole vaikea arvata, mitä tämä merkitsee lähetystyön kannalta!

[1] Luonnollisesti käytetään myös sitä teologista työskentelyä, joka on tehty kirkon pitkän historian, siihen liittyneiden oppikeskustelujen aikana.

[2] Kyseessä on perusteellisesti uudelleen työstetty julkaisu vuonna 1984 ilmestyneestä *Mihin Suomi uskoo* -kirjasta. Molempien mainittujen kirjojen tekijä on Harri Heino.

[3] Salonen – Kääriäinen – Niemelä, Kirkon tutkimuslaitos, Tampere.

[4] Vuonna 1996 tehdyn tutkimuksen mukaan luterilaiseen kirkkoon kuuluvista 46 % arvioi itsensä uskovaksi. Vastaava luku kaikista suomalaisista on 45 % (naisista 56 %, miehistä 33 %). Huom. 15–24 vuotiaista vastaava luku on vain 33 %. Mihinkään uskontokuntaan kuulumattomistakin 22 % katsoi olevansa uskovia. Heino 1997, 17–18.

[5] Heino 1997, 18, 19.

[6] Heino 1997, 20.

[7] Ks. Marjanen 1991, 55–56.

[8] Marjanen 1991, 62.

[9] Ks. Suomalaisen jumalakuva, Helsinki 1988.

[10] Salonen – Kääriäinen – Niemelä 30.

[11] Salonen – Kääriäinen – Niemelä 40.

[12] Soramies toteaa osuvasti: ”Jos jonkun uskonnon kaikkein tärkein ja keskeisin uskontunnustus on toisen uskonnon kannalta ei vain erehdystä, vaan jumalanpilkkua (näin kristinusko islamin kannalta), tai jos se kieltää sen, mistä toinen uskonto elää (näin islam kristinuskon kannalta), ei yhteisiä jumalanpalveluksia voida tietenkään viettää rehellisesti.” Soramies 2002, 130.